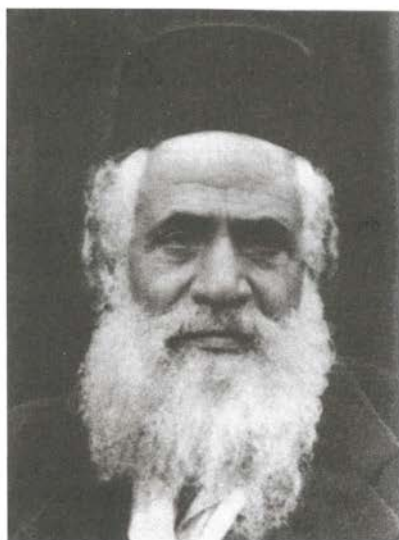

להט הנשיקה והכמיהה לגאולה

שני שירי גאולה לר' חיים שקדי

יהודה עמיד

הרב המשורר איש מחנה יהודה, ר' חיים בן משה שקדי (לז"י), הוא מן המשוררים המחוננים והפוריים של משוררי דור המעבר בשירת יהודי תימן, ולמעשה הוא תופס מקום של כבוד בשושלת השירה של יהודי תימן שבכל הדורות. נפשו של משוררנו דבקה בשירת אבותיו, ויותר מכולם הטביעו בו את חותמם גדולי המשוררים - ר' יוסף בן ישראל ור' שלם שבזי. הדבר ניכר היטב בשירתו העשירה שבה לא פסח כמעט על שום ז'אנר שירי שהיה מקובל בתימן.

הרב שקדי עלה לארץ בשנת תר"ע (1910) והוא כבן שלושים. שימש כרב בפתח-תקוה, ונפטר שם בשנת תשי"ב (1952). בעזבונו נמצאו כ-265 שירים, אותם חיבר במשך תקופה של כ-60 שנה, חלקם בתימן וחלקם בארץ. הוא נחשב לאחד המשוררים החשובים ביותר בדור המעבר מתימן לארץ ישראל, אם לא החשוב שבהם.

ר' חיים שקדי (1880-1952)

עיון במכלול שיריו מוכיח כי הוא הממשיך הפורה ביותר של שירת יהודי תימן¹ וזאת, כאמור, בכל הז'אנרים העיקריים שלה, דהיינו שירי נשיד, שירות, שירי קציד ושירי חידה, ועליהם נוספו שירי מסע ושירי מולדת, ובסך הכל הותיר אחריו שירה עשירה ומגוונת בנושאים ובתבניותיה. בשיריו הוא מגלה בקיאות ראויה לשמה הן בתורת השירה והן בתורת הלשון העברית והערבית.

1 נראה כי לאחריו יש לדרג את ר' אברהם ערוסי (1878-1923).

שירי שקדי משקפים לא רק את כמיהת הדורות לגאולה רוחנית, אלא גם את תקופות המאבק של היישוב העברי בשלטון המנדט ובפורעים הערבים ואת הימים הנוראים של שואת יהודי אירופה. כמו כן שירתו מנציחה את קשיי הקליטה וההתערות בארץ ואת המאורעות ההיסטוריים שהתרחשו בה.

מבחינה תימטית שירי הגאולה תופסים מקום מרכזי בשירתו, כפי שהם מרכזיים בשירת תימן כולה, ולכן נייחד בע"ה את הדיבור בהזדמנות אחרת. לעת עתה נתייחס לשירים המתחילים במילים "מי נשקני". שירים אלה מיוחדים הם לשירת תימן בלבד, ומייסדם הוא יוסף בן ישראל.² בשירים אלה מתואר המפגש בין עם ישראל לאלהיו כנשיקת אהבה וכחסד אלוהי נדיר.

כממשיכם הישיר של אבות השירה בתימן – ר' יוסף בן ישראל ור' שלם שבזי – חיבר הרב שקדי אף הוא שירי "מי נשקני". ר' יוסף בן ישראל חיבר שלושה שירי "מי נשקני", לאחריו חיבר ר"ש שבזי שנים עשר שירי "מי נשקני". בעקבותיהם חיבר ר' חיים שקדי שבעה שירי מענה ל"מי נשקני", ובכך תופס הוא מקום של כבוד בין גדולי שירת תימן.

להלן שניים מן השירים הללו, שהם ממיטב שיריו, ובהם הוא מבטא את כמיהתו לחידוש ימי האומה כקדם ולהצלחתה מתלאות הקיום בהווה ומסכנת הטמיעה והטביעה ביוון הגלות. בעקבות "שיר השירים" מתוארים הכיסופים לגאולה כגעגועי אהבה של הכלה לדוד שהתרחק ממנה. בכך הוא הולך בעקבותיהם של רבים ממשוררי הפיוט העברי שהביעו את כיסופיהם לגאולה רוחנית ולהתגלות השכינה במעטה אלגורי של געגועי אהבה והתרפקות שבינו לבינה. השימוש במטבע "מי נשקני" מעלה אסוציאציה מיידית לפתיחת "שיר השירים" "ישקני מנשיקות פיהו" ופותח פתח לשירת התרפקות וכיסופי אהבה, הן במישור האישי של שירת הנפש והן במישור הלאומי של שירת הגאולה. כמו ב"שיר השירים" שבו הנושא של "ישקני" הוא עלום ונסתר (סתמי), כך גם בשירי "מי נשקני" הנושא עלום ונסתר. כך מקבל השיר אופי חידתי שבו הקורא משתתף בניסיון לפענח את חידת זהותו של "האהוב", המתגלה תחילה באקט הנשיקה ואחר כך ברמזים שונים הפזורים לאורך השיר.

שני השירים בנויים כמונולוג של הרעיה המשתוקקת לידיד נפשה, וכיוון שהם מוכתרים בכותרת "נשיד נאה על גלות השכינה" הריהם מוסבים למישור הלאומי. השיר הראשון פותח בימי קדמות האומה, בעודה יונקת מטוב ה' ובעיקר במעמד הר סיני המשול למעמד הכלולות של הדוד והרעיה, ומסיים בתפילה לבניין המקדש ולשיבת השכינה.

2 ביתר פירוט על שירי "מי נשקני" ראה בספר עובדיה בן שלום "בדרך לא סלולה" (בעריכת א' מזרחי), נתניה תש"ס, עמ' 303-308, ובהקדמה לספר שירי הרב שקדי "שירים בין גלות לגאולה" (בעריכת ט' סולמי), פתח תקוה, תש"ע.

א. מי נשקני בערש אומנת

סי' שמי חיים

נשיד נאה על גלות השכינה

יִזְנֶק שְׂדֵי אִמּוֹ בְּאַהֲבָה נִקְשְׁרֵת	מִי נִשְׁקֵנִי בְּעֶרֶשׁ אֹמְנָת
וּדְבַשׁ וְגַם חֶלֶב בְּחִכִּי טוֹעֵמֶת	שָׁמֶן עָלַי רֵאשִׁי בְּאַצְבַּע מוֹשַׁחַת
אֲשִׁים עָלַי רֵאשׁוֹ לְהוֹד וּלְתַפְאֶרֶת	מִי יִתְּנָה לִי אוֹת וּמִוֹפֵת אַחֲלַמֶת
סָבִיב לְחֻפְתִּי בְּנֶפֶשׁ שׁוֹמַחַת	יִזְכֹּר כְּלוּלוֹתַי בְּגִשְׁתִּי נִגְבַּלֶת
נִתְעַלְסָה יַחַד בְּשׁוֹבָה וְנַחַת	חֹסֵן נָא חֲמוּל עָלַי וְתַפְרוֹשׁ אֲדָרֶת
תּוֹךְ הַיְכָלִי אֲרַמּוֹן סָבִיבִי בּוֹעֶרֶת	יַחֲדֵי פָּנָה וְזִכּוֹר לְעֵלְמָה נְעֻזָּבֶת
הַשֶּׁקֶף בְּחֻמְלַתָּהּ וְאַהֲיָה נִגְאֶלֶת	יִקְדֵּי יְקוֹד כְּאֵשׁ וְחִימָה נִתְתָּבֶת
אֲשׁוּב מֵעוֹן קִדְשׁוֹ וְרַגְלִיו נוֹשְׁקֶת:	מִמְעַמְקֵי יָב וְכִבְדֵּי שׁוֹקֶקֶת

5

1. מי נשקני - הדוברת היא כנסת ישראל. בערש אומנת - בהיותי עולת ימים, בשחר ימי האומה. יזנך וכו' - בהיותי משולה ליונק, הקשור בקשרי אהבה לאמו. 2. שמן עלי ראשי - כתינוק שאמו מושחת ראשו בשמן ומזינה אותו בדבש וחלב, מעין הכתוב "ויניקהו דבש מסלע" (דברים לב ג); "דבש וחלב תחת לשונך" (שיר השירים ד יא), והוא משל להשגחת ה' על עמו ולבחירתו בו כעם סגולה. 3. מי יתנה לי אות וכו' - ביטוי לכיסופים לביאת המשיח או לחידוש הנבואה, כמו "ובא האות והמופת" (דברים יג ג). אחלמת - מלה שקשה להלמה ונראה שנוצרה בדוחק החרוז, והמשמעות הכללית היא משאלה להתגלות סימן של גואל, ולו גם בחלום, ואז ניתן יהיה להכתירו בנזר של הוד ותפארת. 4. יזכור כלולותי בגשתי נגבלת - משאלה שה' יזכור לעמו את ימי הכלולות, היינו מעמד הר סיני, שנאמר בו "והגבלת את העם" (שמות יט יב). סביב לחפתי - סביב להר סיני, שבאותו מעמד היה מעין חופה שבה נתקדש העם בתורת ה'. 5. חוס נא חמול וכו' - עד כאן דיבר הפייטן על ייחוס האומה ועל זכויותיה בעבר, ומכאן ואילך מתפלל הוא על העתיד. ותפרוש אדרת - רמז לאדרתו של אליהו, שבאמצעותה זכה אלישע לנבואה (מלכים ב' ב יג-יד), וכאן המשאלה להשראת השכינה בישראל. 6. לעלמה נעזבת - כנסת ישראל העזובה בין האומות, והרי היא משולה לבת מלכים הנתונה בארמון מוקף אש, משל למשטמת הגויים סביבנו. 8. שוקקת - על פי עניינו משתוקקת או מתפללת.

השיר השני אף הוא שיר של כמיהה עמוקה לגאולה. פה מתואר המפגש עם האהוב, כנשיקה במצב של נים ולא נים, במצב של חלום. זהו מצב של תרדמה או ערפול חושים, כפי שמופיע באחדים משירי הסוג הזה בדיואן שירי תימן,³ ותפקידו לתאר את המפגש כמעמד על-מציאותי בעל אופי נבואי. אף כאן משמשים הדימויים של חתן וכלה לתיאור האהבה בין הקב"ה לישראל. האומה הכבולה בכבלי השבי, משולה לחולה המבקש מרפא למחלתו, והתשוקה היא לשוב ולהתחבר עם הדוד בשמחת כלולות, או בלשון הפייטן "לו תהיה נפשי לדודי נחמדת / נתחברה פעת בשמחה נכללת".

ב. מי נשקני ואני חולמת

סי' שמי חיים יש"ל⁴

נשיד על גלות השכינה

כי בא בחיר צדקי בצורה נהדרת פניו כאור שמש בשחר זורחת בין האריות היחידה נכללת חמק ידידה גם בחפה נעזבת לילה ואור שחר בקול מר נוהמת יסיר למחלת לב ונפש כואבת מר לי מאד מר לי גרוני נשרפת כי עוד מעט קט ואני נטבעת תפרח כשושנה וריחה נודפת שומר לכל מצנה באהבה נשמרת נתחברה פעת בשמחה נכללת:	מי נשקני ואני חולמת ששתי ושמחתי ונפשי נכספת מי זה אשר עזב אימה נודדת יופי הדר פנים ככלה נחמדת 5 חולה בלי רופא וסמי מרקחת יבוא ידיד נפשי ורוחי שומחת יסיר למכאובי וכוס קבעת ממעמקי ים אני לה קוראת יחיד שעה נא וענה סגלה נבחרת 10 שלום לכל הוגה בתורה נהדרת לו תהיה נפשי לדודי נחמדת

1. ואני חולמת – כבחזון נבואי המתגלה בחלום. בחיר צדקי – המלך המשיח. בצורה נהדרת – בהתגלות מרהיבה. 2. ששתי ושמחתי – שמחת הגאולה, שמחה עילאית. 3. מי זה אשר עזב אימה וגו' – שאלה רטורית, כמו "מי נתן למשסה יעקב" (ישעיה מב כד). 7. למכאובי – סבלות הגלות. וכוס קבעת – קובעת כוס התרעלה משמשת כמטפורה לחמת ה' ולמרירות הגולה (ישעיה נא). 8. קוראת – הניקוד בדוחק החרוז, וגם החרוזים בסגול נקראים כפתח כבהגיית תימן. 9. יחיד שעה – מסיים בתפילה לישועת ה', כמו בפיוט הקודם. 11. לו תהיה נפשי לדודי נחמדת – הלוואי שנפשי תהיה אהובה ונחשקת על דודי.

3 מי נשקני ואני נרדמת, שוכבת, יושנת וכד'.

4 ינון שמו לעד.